

**Brian L. Davies - The Russo-Turkish War,
1768-1774**

**Catherine II and the Ottoman Empire,
Bloomsbury Academic, Londra-Oxford-New
York-New Delhi-Sydney 2016, 328 sayfa.**

Hamit KARASU*

Kariyeri boyunca Çarlık Dönemi Rus Tarihi üzerine çalışmalar yapan ve "*Warfare, State and Society on the Black Sea Steppe, 1500-1774*"¹, "*State Power and Community in Early Modern Russia: The Case of Kozlov, 1635-1649*"² ve "*Empire and Military Revolution in Eastern Europe: Russia's Turkeis War in the Eighteenth Century*"³ başlıklı üç kitabı ve yine Rus Tarihi üzerine makaleleri bulunan Brian L. Davies'in bu tanıtım yazısının konusu son kitabında Rus Tarihi'ne Rusya'nın Osmanlı ile 1768-1774 yılları arasındaki mücadelesini merkez alarak yaklaşıyor. Eserinde, William H. McNeil'in "*Europe's Steppe Frontier*"⁴ başlıklı eserinden etkilendiği ve buna uygun olarak McNeil gibi doğal sınırların belirgin olmadığı düz bir coğrafyada -bu kitap örneğinde Karadeniz Havzası- siyasi sınırların halklar için çok önemli bir yere sahip olmadığını vurguladığı çok açıktır.

Kitap sekiz bölüm ve bir sonuç kısmından oluşmaktadır. İlk bölümde, yazar, III. Petro'nun 1762'de tahttan indirilmesinden sonra ülkenin idaresini eline alan ve halkın gözünde meşru idare hakkına sahip olmayan II. Katerina'nın iktidarını sağlamlaştırmak için 1768 yılına kadar Lehistan iç işlerine müdahaleleri ve bunun 1768-1774 Savaşı'na yol açışını ele almaktadır.

Takip eden bölüm Osmanlı Devleti'nin 17. ve 18. yüzyıllarda sosyo-ekonomik, idari ve askeri dönüşümü ve Osmanlı Devleti'nin savaştan önceki durumunu ele alır. Yazar, bu noktada, Osmanlı devlet adamlarının devleti

---

* Arş. Gör., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü; email: hkarasuh@gmail.com

¹ Routledge, Londra-New York 2007

² Palgrave MacMillan, Houndmills-Basingstoke-New York 2004

³ Bloomsbury Academic, Londra-Oxford-New York-New Delhi-Sydney 2011

⁴ University of Chicago Press, Chicago 1964

modernize etme çabalarını gözardı ederek, Osmanlıların Batılı rakipleri karşısında büyük gerileme içerisinde olduklarını savunur ve adem-i merkezileşmeye vurgu yapar. Bunu desteklemek için, dönemin Avusturyalı ve Rusyalı asker ve devlet adamlarının düşüncelerine sıklıkla alıntı yapar.

Bu bölümde, ayrıca, Osmanlı merkezi hükümetinin kuzey ve batı sınır bölgeleriyle ilişkilerine de yer veren Davies, Eflak, Boğdan ile Kırım Hanlığı'nın savaş başlamadan önce merkeze pamuk ipliğiyle bağlı olduklarını savunur. Bölümün en sonunda ise, III. Mustafa'nın savaş kararı almasını Ruslar'ın adı geçen üç bölge ile Kafkasya'yı hedef alan provokatif askeri ve diplomatik manevralarına bağlar. Bununla beraber, Rus tarihçilerin Osmanlı-Rus düşmalığını İstanbul'daki Farnsız entrikalarına ilişkilendirme eğiliminde olduklarını belirtir: "*Russian historians, especially those writing for audiences, have tended to attribute to the hostility between the Ottoman and Russian Empires to French machinations...the Porte ignored French blandishments and bribes and refused to act in concert with France.*" [s. 47] Yazar, aynı entrikaların Osmanlıların Yedi Yıl Savaşları'na girmeleri için de gösterildiği ve başarılı olmadığını örnek göstererek bu eğilimin yanlış olduğunu ortaya koyar.

Üçüncü bölüm, söz konusu savaşa kadar Rus çarları ve çarîçelerinin 18. yüzyıl boyunca merkezileşme çabaları ve eyaletlerde vergi toplamayı ve asker celpini daha etkin ve hızlı bir şekilde yerine getirecek yeni bürokratik ve idari kurumların gelişimini ele alarak başlar. Bunun sonucu olarak, adı geçen yüzyıla kadar Rus idaresinde olmasına rağmen, Nogaylar ve Kırım Tatarları'nın akınları sebebiyle seyrek nüfusa sahip olan ve Yeni Rusya (*Novorossîskaia guberniia*) ismi verilen Moskova Şehri'nden ve Kırım Hanlığı'na kadar geniş ve verimli bölgenin iskan ve bahsedilen akınlara karşı güçlü bir savunma hattıyla donatılması ileride Kırım'ın işgaline zemin hazırlamıştır. Yazar, Katerina'nın büyük pay sahibi olduğu bu başarının elde edilmesinde savaş öncesinde iki imparatorluk arasındaki yönetim yaklaşım farklılığının büyük önem taşıdığını belirtir: Merkezileşme ve adem-i merkezileşme. [s. 83]

Dördüncü bölümü 18. yüzyıldaki Rus Ordusu'nun durumu ve geçirdiği reformlara ayıran Davies, Yedi Yıl Savaşları'nın Rusların eksikliklerini ortaya koyarak, bu eksikliklerin Rus idarecilerini reform yapmaya zorladığını ifade eder: "*The Russian experience in the Seven Years War demonstrated the sborthcomings of conservative training ordinances, mismanagement of provisioning, and overcentralization of decision-making in the Conference at St. Petersburg.*" [s. 92] 1763'ten itibaren yapılan yapılan reformların temel amacı daha küçük ancak daha hareketli, hızlı ve düşman baskısı altındayken dağılmayan alayların oluşturulmasıydı.

Gerçekte, yukarıdaki alıntıda bahsedilen üç sorundan özellikle ilki ve sonuncusu Osmanlılar için de geçerliydi ve Osmanlıların Yedi Yıl Savaşları'na katılmamaları bu sorunları bir süre daha görmezden gelmelerine sebep olmuştu.⁵

⁵ Osmanlıların Yedi Yıl Savaşları'na katılmamalarının Osmanlı Ordusu üzerindeki olumsuz sonuçlarını ele alan bir araştırma için: Virginia H. Aksan, "*The Ottoman Absence*

Takip eden dört bölümün tamamı savaşın safhalarını ve savaşı sonlandıran antlaşmayı kronolojik olarak anlatır. 1769 yılında Hotin'i ele geçirmek için yapılan savaşları kapsayan beşinci bölümde Ruslar'ın savaş planına da yer verir. Buna göre, Osmanlılar'ın farklı cephelere saldırı yapma ihtimalinden dolayı Rus Ordusu üçe bölünerek Prens Aleksandır emrindeki 80.000 kişilik ilk ordu Polonya üzerinden Hotin'e yürüyecek, Rumyantsev'in emrindeki 40.000 kişilik ikinci ordu Ukrayna'da savunmada kalacak ve Varşova'da konuşlanmış olan üçüncü ordu ise Büyükelçi Repnin'in emrinde Bar Konfederasyonu'da karşı tetikte olacak ve eğer gerekirse birinci orduya yardım edecekti. Akdeniz'den yapılacak saldırı ise ilki Amiral Sipidirov kumandasında 13 gemilik filo ve ikincisi İngiliz Amiral John Elphinstone kumandasındaki 4 gemilik filoyla yapılacaktı. [ss. 107-109]

Osmanlılar da orduyu üçe bölerek savaşa başlamayı planlamışlardı. Vezir-i Azam ve Serdar Silahdar Hamza Paşa'nın emrindeki 100.000 kişinin üzerinde askere sahip ilk ordu Hotin üzerinden Turla Nehri'ni geçerek Lehistan içlerine yürünmesi ve Bar Konfederasyonu'un 80.000 kişiyi bulacağı tahmin edilen ordusuyla birleşerek Rusları Lehistan'ın dışına atması ve sonra doğuya doğru yürümesi üzerine kuruluydu. Kırım Hanı'nın emrindeki 60.000 kişilik diğer ordu Yeni Rusya'ya girerek Ruslar'ın ikinci ordusunun hareketini engelleyecekti. Üçüncü bir ordu ise Azak'ı güvenliğe aldıktan sonra Kuban Tatarları'yla birleşerek Astrahan üzerine yürüyecekti. [s. 110] Ne var ki, hem ordunun İstanbul'dan geç hareket etmesi hem de iâşe ağının iyi çalışmaması Osmanlılar'ın savunmada kalmalarına yol açtı. Sonuçta, Ruslar'ın Hotin üzerine art arda yaptıkları saldırılar kalenin düşmesi için yeterli olmamasına rağmen, Serdar-ı ekrem Moldovancı Ali Paşa çok az asker kalmasından dolayı kaleyi Ruslar'a terk etmek zorunda kaldı.

Altıncı bölüm, 1770 çarpışmaları ele alır. Hotin'i ele geçiren Ruslar çok fazla bir direnişle karşılaşmadan Eflak içlerine girerek Yaş ve Bükreş'i ele geçirdiler. Ruslar, böylece, iç bölgelere kadar ilerlemelerine rağmen, Bender başta olmak üzere kıyıya daha yakın ve güçlü kaleler düşmedikçe gerçek bir darbe indiremeyeceklerini bildikleri için, kış boyunca büyük bir saldırı için hazırlık yaptılar. Baharda doğrudan Osmanlı Ordusu üzerine yürüyen Ruslar önce Han Tepesi'nde Kırım Hanı Kaplan Giray ve Abaza Mehmed Paşa'nın emrindeki yaklaşık 60.000 kişilik orduyu, sonrasında ise Kartal Ovası'nda asıl orduyu bozguna uğrattılar. Davies, bu savaşta Rusların kayıplarının 353 olduğunu, Osmanlıların ise 20.000, belki 40.000 bile olabileceğini Rus kaynaklarına dayanarak belirtmektedir. [s. 146] Bu noktadan sonra, açık alanda karşılarında askeri bir güç bulunmayan Ruslar kale ağlarını birer birer düşürmeye başladılar. İlk önce, General Panin emrindeki öncelikli amacı Yeni Rusya'yı

korumak olan ikinci ordu Bender'i almakla görevlendirildi. İsmail'deki 20.000 Osmanlı askeri kaleyi çok kısa süren çarpışmaların ardından teslim etti. Ruslar bu çarpışmalarda sadece 11 asker kaybettiler. Kili, Akkirman ve İbrail benzer bir akibete uğradılar. Rus saldırısını durduran şey kışın gelişi oldu.

Bölümün geri kalanı Akdeniz'deki çatışmalara ayrılmıştır. Yazarın Rus arşivlerinden ve dönemin devlet adamları ve askerlerinin hatıratlarından elde ettiği bilgiler Ruslar'ın savaştan çok daha önce Akdeniz'le ilgilenmeye başladıkları ve savaş başlar başlamaz Eflak ve Boğdan'da halkı ayaklandırmak için giriştikleri propaganda çalışmalarının bir benzerini Adriyatik kıyıları ve Mora'da uyguladıklarını göstermesi bakımından çok önemlidir:

Grigori (Orlov kardeşlerin en büyüğü ve Rus Savaş Bakanı Yardımcısı) and his brothers Aleksei and Fedor Orlov had in fact been working since 1762 to prepare for a Russian naval expedition in the Eastern Mediterranean...The Orlovs took advantage of the contacts they had made while traveling in Italy to recruit Georgios Papazoli, a Thessalian Greek in the Russian artillery; Manuel Saro, a Greek ship captain and smuggler; and Ivan Palantino, a Cretan with connections to the Patriarchate at Constantinople. These three men would run an intelligence service out of Venice to identify and recruit insurgent leaders in the southern Peloponnesus, southern Albania, and Montenegro. [s. 151]

Ruslar'ın bu yoğun faaliyetleri Mora isyanını başarılı şekilde başlatmasına ve Çeşme'de Osmanlı Donanması'nın büyük oranda yok edilmesine rağmen, Rus Donanması'nın karada isyanı destekleyecek güçten çok uzak olduğu ortaya çıktı. Bundan dolayı, Rus Donanması'nın bu noktadan sonra tek amacı Çanakkale Boğazı'nı bloke ederek Mısır'dan İstanbul'a tahıl yardımının engellenmesi olarak kaldı.

Kitabın yedinci bölümü savaşın 1771'den bitimine, yani Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadar ele alır. Kartal hezimetinden sonra Serdar-ı ekrem ve Sadrazam atanan Silahdar Mehmed Paşa haleflerinin aksine Eflak ve Boğdan'ı geri alacağı bir saldırı yapmak yerine, savunmada kalmayı tercih etti. Bu savaş planı, savaşı bir an önce bitirmek isteyen Ruslar'ı uzun ve yıpratıcı çarpışmaları göze alarak başta Yergöğü olmak üzere kalelere saldırmalarına yol açtı. 1771 yılının sonuna gelindiğinde Tuna'nın sol tarafındaki kalelerin tamamı Ruslar'ın eline geçmişti. Buna rağmen, hem Akdeniz'deki Rus donanmasının hem de Eflak'taki birinci ordunun işe sorunları yüzünden daha fazla başarı elde etmeleri mümkün görünmüyordu. Bundan dolayı, Osmanlılara diğer bir darbenin bu iki cephe yerine Kırım cephesinde vurulması gündeme geldi. Bu sırada Kırım Hanı Tatar Ordusu'yla beraber Babadağı'ndaydı. Kırım Seraskeri İbrahim Paşa ise adayı savunacak yeterli askere sahip değildi. Böylece, hazırda bekleyen ikinci ordu hızla Kırım'ı işgal etti. İşgal öncesinde Ruslarla gizlice ittifak yapan bazı Tatar mirzaları da Ruslara yardım ettiler.

Art arda gelen bu mağlubiyetler ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'yle yaptığı antlaşmaya uymakta artık isteksiz olması ve Rusya tarafında ise ordunun bitkinlik seviyesinde yorulmuşluğu barış yapılmasını gündeme getirdi. Ne var ki, Önce Yaş'ta sonra Bükreş'te yapılan barış görüşmelerinin bir sonuç vermemesi üzerine Mart 1773'te savaş yeniden başladı. Savaş başlar başlamaz, Ruslar kesin bir sonuç alabilmek için tüm güçleriyle saldırıya geçtiler. Bunda Pugaçev isyanının etkisi büyüktü. Hırsova'nın düşmesinden sonra, Rumyantsev büyük bir risk alarak orduyu Tuna'nın sol tarafına geçirmeyi başarmasına rağmen, Silistire'yi almak için yeterli gücü olmadığını ve her an karşı saldırıya maruz kalabileceğini fark etmesi uzun sürmedi ve orduyu tekrar Tuna'nın sol tarafına geçirdi ve bundan sonra, saldırı pozisyonunu terk ederek savunmaya geçti. Bununla beraber, yukarıda belirtildiği gibi Pugaçev İsyanı ordunun bir an önce eve dönmesini gerektiriyor ve Çariçe Katerina'nın kesin bir sonuç talep etmesine sebep oluyordu. Bu yüzden, 1774 baharında Rumyantsev Ruscuk ve Silistire'yi aldıktan sonra doğrudan Osmanlı Orduganının bulunduğu Şumnu'ya saldırıyı planlıyordu. Bu plan tam olarak gerçekleştirildi ve Osmanlı Ordusu neredeyse tamamen dağıldı.

Kitabın son bölümü Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanma süreci antlaşmanın kendisini anlatarak başlar. Sadrazam ve Serdar-ı ekrem Muhsinzade Mehmed Paşa barış yapılmasını talep etti. Ruslar'ın antlaşma yapılana kadar savaşa ara vermeyeceklerini bildirmelerinden dolayı, 5 Temmuz'da (Yazar eserin tamamında tarihleri Ruslar'ın o dönemde kullandıkları Julyen Takvimi'yle vermeyi tercih etmiştir.) başlayan Küçük Kaynarca'da görüşmeler iki gün içinde sonuçlandırıldı. Buna göre, Ruslar Eflak ve Boğdan'da işgal ettikleri yerlerden çekilirken, Kırım bağımsız oluyor; Rus gemileri Karadeniz'de serbest dolaşım hakkı elde ediyor; Osmanlılar savaş tazminatı ödemeyi, İstanbul'da Rus Konsoloslugu kurulmasını ve Çariçe'nin Osmanlı Ülkesi'ndeki Ortodoks tebaanın hamiliğini kabul ediyordu.

Son bölümün geri kalanı Rus devlet adamlarının 6 yıllık savaşın ve Pugaçev İsyanı'nın ardından sosyal ve ekonomik düzenin ülkeye yeniden getirmek için yaptıkları reformlar ve 1787 yılında Osmanlı Devleti ile yapılacak diğer savaşın sebeplerini açıklamaya ayrılmıştır. Buna göre, daha önce Eflak ve Boğdan'ı Osmanlılar'dan özgürleştirme sözü veren, ancak bozulan ekonomi yüzünden barış yapmak zorunda kalan II. Katerina artık sadece Eflak ve Boğdan'ı Osmanlı Devleti'nden koparmayı değil, Avusturya'yı da plana dahil ederek Balkanlar'ın paylaşılmasını amaçlıyordu. Bunun için General Potemkin'in tasarladığı Yunan Projesi'nin yürürlüğe konulmasına karar verdi. Potemkin notlarında projeyi şöyle açıklıyor:

"... the Greek Project envisioned a succesful war against the already weakened Porte, conducted by Russia and Austria in military alliance, and reasulting in the partition of the Ottoman Empire. Russia would be awarded Crimea, the northern Caucasus, the northwestern Black Sea coast, including Ochakov, and

some island bases in the Aegean. Austria would receive additional parts of Wallachia, Serbia, Bosnia, Herzegovina, and the Venetian provinces of Dalmatia and Istria. Two independent states would be created: parts of Wallachia, Moldavia, and Bucak would form a new kingdom of Dacia .... Greece, Macedonia and Bulgaria would be a revived Greek Empire ruled from Constantinople by Catherine's grandson Konstantin Pavlovich." [s. 226]

II. Katerina bu projeyi uygulayacak güç ve desteği hiç bir zaman bulamamasına rağmen Şahin Giray ve Selim Giray arasındaki mücadele Kırım'ın işgali için ona fırsat sundu. İstanbul yeni bir savaştan çekindiği için durumu bir süre kabul etmesine rağmen, sonunda, bu işgal 1787'de başlayacak savaşa yol açtı.

Davies sonuç kısmında savaşa katılan iki tarafı değerlendirirken, Osmanlı'daki adem-i merkezleşmenin esneklik sağladığını, Rusya'daki merkezleşmenin ise saldırgan bir savaş yapmaya imkan sağladığına dikkat çeker:

"The Russian centralizing mode of resource mobilization was best suited for a decisive aggressive campaign, as shown in the 1770-1771 operations in Moldavia, the Aegean, and the Crimea. The Ottoman decentralizing mode was best suited for a protracted defensive war of posts along the Danube aiming to ultimately exhaust the enemy..." [s. 243]

Yazarın bu konuda, ayanların hem cephede hem de cephe gerisinde savaşın yürütülmesi ve desteklenmesinde devlete esneklik sağladığını düşünen Virginia Aksan'dan etkilendiği açıktır.⁶ Bununla beraber, bu esnekliğin savaşı kazanmak için yeterli olmadığını ve merkezleşmiş bir devletin desteklediği modern savaş stratejileri kullanan ordunun kendisinden çok daha büyük orduları yenebileceğinin bu savaşla kanıtlandığını da ekler.

Sonuç olarak, Davies, Türkçe bilmediği için eserinde Osmanlı belgeleri ve o dönemin anlatı kaynaklarından yararlanamadığından dolayı savaşı iki taraflı olarak anlatmaktan uzaktır. Aynı sebepten, zaman zaman yer isimleri, Osmanlı devlet adamları ve askerlerinden bahsederken birçok imla hatası yapmıştır. Örneğin, 1772 Martında ateşkes yapılması için taraflar Yergöğü'de bir araya geldiğinde "Abdülkerim Pasha" yerine "*Pasha Abdul kerim*" ifadesini kullanmıştır. [s. 187] Bu olumsuzluklara rağmen, Davies uzun zamandır 18. yüzyıl Rus Tarihi üzerine araştırma yapan bir tarihçi olarak, Rus belgelerine ve dönemin anlatı kaynaklarına sıkça atıf yapmıştır. Ek olarak, savaşın öncesinde ve sonrasında Rusların idari ve askeri reformlarına eserinde yer vermesi, bu konuda karşılaştırma yapmak isteyen Osmanlı Tarihi araştırmacıları için yararlı olacaktır.

⁶ Virginia H. Aksan, *Ottoman Wars 1700-1870: An Empire Besieged*, Pearson 2007